

ВНЕСОК ВЧЕНИХ-ХІРУРГІВ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ У РОЗВИТОК УРОЛОГІЇ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ (ДО 100-РІЧЧЯ КАФЕДРИ ЗАГАЛЬНОЇ ХІРУРГІЇ ДЗ «ДМА МОЗ УКРАЇНИ»)

С.І. Баранник, В.П. Стусь

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

Кожна суспільна організація, кожне явище має своє обличчя, свою історію, яка залишає наступним поколінням матеріальну і духовну спадщину. Не можна бути байдужим до своєї історії! Гордість за минуле медичної науки народжує повагу до сьогодення. Історія урологічної хірургії, як і власне хірургії, частиною якої вона є, теж має певне підґрунтя. Нині інтенсивно вивчається життя і науково-практична діяльність провідних вчених, які зробили великий внесок до світової урологічної науки.

З'явившись у середині XVIII століття, протягом майже 200 років, урологія перетворилась у наукову дисципліну. У процесі розвитку хірургії в середині XIX століття стало зрозумілим, що засвоїти всі її досягнення та розвиватися відповідно до світових досягнень одна особа не може. Цим і можна пояснити відокремлення від хірургії окремих науково-практичних дисциплін, у тому числі й урології. Окремі хірурги почали отримувати спеціалізацію з вивчення захворювань сечових і статевих органів, розробляти питання фізіології і патології в урології, методи діагностики, лікування і профілактики цих захворювань. З відокремленням урології із хірургії наприкінці XIX століття у Росії починається організація урологічних відділень і кабінетів. У 20–30-х роках XX століття урологія отримала право на самостійне існування і стала обов'язковою дисципліною для викладання студентам V–VI курсів.

На Катеринославщині до 30-х років XX століття спеціалізованої урологічної допомоги не існувало. Амбулаторні хворі відвідували шкірно-венерологічні диспансери, де ними займалися лікарі-венерологи і так звані «цистоскопісти». Допомога хворим у цих закладах не виходила за межі малої урології. У стаціонарах, у тому числі і хірургічних клініках урологічних хворих лікували хірурги, які для інструментального дослідження урологічних хворих викликали цистоскопістів, що приходили зі своїм цистоскопом. Таким чином, до початку 30-х років урологічна

допомога населенню розвивалася у двох напрямках: знизу – у венерологів, цистоскопістів і зверху – як розділ хірургії. Лікарі-венерологи (Д.Є. Шершевер, М.М. Корецький і А.Б. Чернявський) повністю відповідали рівню знань і наукових досягнень того часу. Вони проводили внутрішньоміхурову електрокоагуляцію пухлин сечового міхура, механічне каменеруйнування, лікування грязевими тампонами хворих на простатит. Але вся ця урологічна допомога відповідала обсягу малої урології.

Суттєвий внесок був зроблений співробітниками Катеринославської медичної академії (Дніпропетровського медичного інституту) в організацію і становлення окремої урологічної служби області. Особливу увагу слід приділити діяльності кафедри загальної хірургії, яка не лише стала засновником цієї служби, але й тривалий час (майже до 1965 року) опікувалася і направляла роботу першого урологічного стаціонару.

Кафедра загальної хірургії була заснована у вересні 1918 року на базі Катеринославської губерньської земської лікарні.

Першим завідувачем кафедри був доктор медицини, професор Вінцент Цезаревич Томашевич, учень професора С.П. Дьяконова. Його

Професор В.Ц. Томашевич

Головний корпус (нині терапевтичний корпус) Катеринославської губернської земської лікарні (нині КЗ «Дніпропетровська обласна клінічна лікарня ім. І.І. Мечникова»)

слід вважати одним із засновників нашої академії, який з 1917 р. уже перебував на посаді декана лікувального факультету і одночасно був головним лікарем Катеринославської губернської земської лікарні. Він керував кафедрою з 1918 до 1923 року.

Кафедра загальної хірургії Катеринославського державного медичного інституту була розташована на базі губернської земської лікарні і займала хірургічне відділення на 25 ліжок.

Професор В.Ц. Томашевич мав великий досвід російсько-японської та Першої світової воєн. Війна за висловом відомого хірурга М.І. Пирогова – це «травматична епідемія». Тому на першому місці була проблема лікування травматичних пошкоджень тканин і органів. Клініка широко займалася питаннями лікування ран (застосовували метод постійного зрошування ран), оперативним лікуванням кістково-суглобового туберкульозу. 24 лекції з основ хірургії з урахуванням перебігу і лікування інфікованих ран, які він читав протягом 1918/19 навчального року були видані у 1921 році у вигляді підручника під назвою «Лекції по хірургічній патології і терапії». У підручнику було висвітлено нове у перебігу та лікуванні інфікованих ран з урахуванням детального дослідження біологічних основ ранової інфекції. Крім підручника було опубліковано 28 наукових праць і видано монографію «Наука о ранах и их лечении». Одна з робіт була присвячена досвіду оперативного лікуван-

ня внутрішньоочеревинного розриву сечового міхура. У клініці надавали допомогу при різних пошкодженнях сечових органів. Один із учнів професора ординатор відділення Д.О. Василенко (у майбутньому доктор медичних наук, професор, завідувач кафедрою загальної хірургії з 1951 до 1960 р.) обрав тему докторської дисертації «Закриті пошкодження нирок». У роботі він обґрунтував показання до консервативного і оперативного лікування закритих пошкоджень нирок, експериментально довів, що утворені при закритих пошкодженнях нирок нефролізини циркулюють у крові протягом перших 7–14 діб, що обумовлює можливість розвитку травматичного нефриту у залишеній непошкодженій нирці.

З 1923 до 1930 року кафедрою загальної хірургії завідував доктор медицини, професор Володимир Миколайович Деревенко (1878–1930).

Професор В.М. Деревенко досконало володів декількома іноземними мовами, систематично слідкував за розвитком світової медицини і знав усі її досягнення. Він був блискучим лектором. Його лекції базувалися на даних літератури та умінні ясно і чітко, у красивій освітній формі викладати ту чи іншу тему. Лекції професора відвідували не лише студенти, але й практичні лікарі багатьох лікувальних закладів міста.

З 1927 року кафедра переходить до 2-ї міської лікарні і базою її стає хірургічне відділення на 50 ліжок.

Професор В.М. Деревенко

Професор В.М. Деревенко був чудовим клініцистом-діагностом. Діагностику він поєднував з даними фізіології, патологічної анатомії та іншими дисциплінами. Особливо слід відзначити високу хірургічну техніку Володимира Миколайовича. Це був хірург-віртуоз, який вільно володів технікою складних операцій. Маючи добру професійну підготовку з оперативної урології у клініці професора С.П. Федорова, він першим у місті став використовувати інструментальні дослідження та операції на сечовивідних шляхах. Ще на початку ХХ століття разом із професором Є.С. Боткіним він оцінив цілющі властивості сакських грязей і активно пропонував їх використання для лікування різних захворювань, у тому числі і урологічних.

Доцент Б.Т. Фукс

У клініці загальної хірургії розділу урології, як спеціальності, надавали все більшого значення. Саме професор В.М. Деревенко, як єдиний на той час високопідготований фахівець з урології, який до того ж мав досвід викладання цього предмету в університетах Пермі і Томська, поставив за мету створити окрему урологічну службу в області. Найбільш зацікавленим цією ідеєю виявився ординатор клініки Борис Тимофійович Фукс, який вів урологічних хворих.

За рекомендацією професора В.М. Деревенка він був відряджений на спеціалізацію до клінік С.П. Федорова, Б.М. Хольцова і В.О. Гораша. Після його спеціалізації у відомих урологічних клініках країни у 1930 році було відкрито

Головний корпус міської клінічної лікарні № 2

Професор М.Ф. Руднев

перший у Дніпропетровську урологічний амбулаторний прийом у палаці профілактики (поліклініка № 1) міської лікарні № 2. У 1932 році у міській лікарні № 2 м. Дніпропетровська було розгорнуто 20 урологічних ліжок.

У 1931 році на базі міської дитячої лікарні № 3 відкрита кафедра хірургії дитячого віку, яку очолив професор М.Ф. Руднев (1874–1930). На цій кафедрі було розпочато надання урологічної допомоги дітям.

З 1931 до 1939 року кафедрою загальної хірургії завідував доктор медичних наук, професор Валентин Васильович Москаленко.

Учень професора В.М. Шевкуненка, протягом перших трьох років роботи у клініці він поєднував завідування кафедрою топографічної анатомії і оперативної хірургії, яке залишив у 1933 році і всі сили почав віддавати хірургічній клініці. Валентин Васильович Москаленко вирізнявся особливими талановитими здібностями і величезною працездатністю. Коло його інтересів

Професор В.В. Москаленко

не обмежувалося однією хірургією. Він займався травматологією, урологією, нейро- та щелепно-лицевою хірургією, питаннями переливання крові. Він створив низку праць, які поєднували вивчення різних типів анатомії і раціональних оперативних доступів (сарторіопластика при нетриманні калу і сечі; екстрадуральний спосіб при створенні перехресного анастомозу корінців при поліомієліті та ін.). Він був одним із авторів базового керівництва з оперативної хірургії.

У травні 1935 року у Дніпропетровську було створено обласне урологічне товариство, яке очолив Б.Т. Фукс, як секція всеукраїнського урологічного товариства. Воно об'єднувало лікарів, які працювали за цією спеціальністю, та всіх зацікавлених нею – урологів, цистоскопістів, венерологів, хірургів, гінекологів. Загальна кількість членів товариства склала 38 осіб.

Під керівництвом професора В.В. Москаленка у 1938 році Борис Тимофійович Фукс захищає кандидатську дисертацію за темою «Опузырно-мочеточниковом рефлюксе», яка до того ж була видана окремою монографією.

У 1940 році кількість урологічних ліжок у клініці було збільшено до 30 і вони стають базою доцентського курсу з урології медичного інституту. У відділенні працювали, крім керівника курсу доцента Б.Т. Фукса, асистент медичного інституту Решетько, який мав велику фахову загальнохірургічну підготовку (на жаль, загинув у роки Другої світової війни), і ординатор інституту удосконалення лікарів І.С. Ємець. Напередодні Другої світової війни доцентський курс був перетворений на кафедру інституту удосконалення лікарів.

Після закінчення війни у серпні 1946 року у Дніпропетровську було відкрито урологічне відділення на 30 ліжок на базі обласної клінічної лікарні імені І.І. Мечникова, яке стало базою відновленого доцентського курсу з урології госпітальної хірургічної клініки Дніпропетровського медичного інституту, якою завідував професор Тимофій Єремійович Гнілорібов (1901–1970). Завідувачем цим курсом став доцент Б.Т. Фукс (1892–1973). У цьому відділенні проводилась підготовка урологів для всієї області. Він же став першим обласним урологом, який отримував інструкції від головного уролога МОЗ України заслуженого діяча науки, академіка А.А. Чайки, який очолював урологічну службу в Україні.

Госпітальна хірургічна клініка займалася не лише хірургічними, але й важливими на той час урологічними і гінекологічними питаннями. Цікавими були її розробки з кишкової пласти-

Професор Т.Є. Гнілорібов

ки стравоходу при його рубцевому стенозі, відновлення піхви при її атрезії, сечового міхура при його екстрофії, хірургічне лікування статеві дисфункції у чоловіків, трансплантації органів і тканин (гіпофізу, щитоподібної залози, яечка та яєчника, реплантація та пересадка кінцівок в експерименті тощо).

З переходом доцента Б.Т. Фукса з інституту в урологічне відділення, викладання урології почав вести асистент клініки І.І. Савельєв. Доцент І.І. Савельєв (1919–1987) після закінчення ординатури з серпня 1951 по серпень 1952 року працював ординатором, а потім завідувачем хірургічного відділення обласної лікарні ім. І.І. Мечникова. З вересня 1952 року працював асистентом кафедри факультативної хірургії (за курсом урології) ДМІ. У 1954 році захистив кандидатську дисертацію «Найближчі та віддалені результати пересадки сечоводів у кишечник за Тихоновим». У 1956 році обраний за конкурсом

Доцент І.І. Савельєв

Професор Д.О. Василенко

на посаду доцента тієї ж кафедри. У 1960 р. затверджений у вченому званні доцента.

У 1952 році було відновлено урологічне відділення м. Дніпропетровська у міській клінічній лікарні № 2, яким завідував І.С. Ємець (з 1960 р. – О.В. Люлько). Кафедра загальної хірургії знову опікувала це відділення, базу якого використовувала для навчання студентів. На той час кафедрою завідував Заслужений діяч науки, доктор медичних наук, професор Дмитро Оверкович Василенко (1883–1960).

Дмитро Оверкович був взірцем лікаря-клініциста, який мав багаторічний власний клінічний досвід. Він був спостережливим, роздумливим і суворим у вирішенні питань, пов'язаних із показаннями до операцій. Як майстер-хірург, він досконало володів технікою складних операцій у всіх розділах хірургії. Із притаманною йому енергією Дмитро Оверкович багато і наполегливо працював над вивченням нових розділів хірургії, у тому числі нейрохірургії, ендокринної хірургії, урології.

Але найбільший внесок зробив кандидат медичних наук, доцент Рудольф Карлович Крикент, який завідував кафедрою загальної хірургії з 1961 до 1963 року.

Доцент Р.К. Крикент був блискучим хірургом широкого діапазону. Він вільно оперував на органах черевної і грудної порожнин, на сечових шляхах і опорно-руховому апараті, на периферійній і центральній нервовій системах. Досконало володіючи декількома іноземними мовами, він ретельно стежив не лише за вітчизняною, але й іноземною літературою, що надавало йому можливість постійно перебувати у руслі останніх досягнень науки. Рудольф Карлович намагався перевірити в експерименті і в наступному як можна швидше використати у клініці

Доцент Р.К. Крикент

всі нові сучасні досягнення наукової думки. Він багато працював сам, постійно вчився і навчав інших. Йому належить 80 друкованих робіт з різноманітних питань хірургії. Він завжди із великим задоволенням ділився науковим і практичним досвідом, активно залучав до наукової роботи і керував багатьма науковими роботами лікарів.

Саме він був науковим керівником кандидатської дисертації завідувача урологічним відділенням Олексія Володимировича Люлька за темою «Використання алопластичного суспензорія при варикоцеле» (1964). Останнє визначило подальшу долю О.В. Люлька – у майбутньому доктора медичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України, двічі Лауреата державної премії України, засновника і першого завідувача кафедри урології з 1974

Професор О.В. Люлька

року, з 1981 р. – проректора з наукової роботи, а з 1999 р. – проректора з наукової та лікувальної роботи Дніпропетровської державної медичної академії. Саме із заснування самостійної кафедри урології почався новий етап розвитку урології у Дніпропетровській області.

У 1965 році урологічне відділення було переведене у міську лікарню № 10 і стало невід'ємною частиною вже створеної мережі урологічної служби м. Дніпропетровська. Таким чином, створені за активної участі клініки загальної хірургії медичного інституту, перший урологічний прийом і перше урологічне відділення стали базою для активного розвитку нової спеціалізованої урологічної служби міста, де були виховані і підготовлені фахівці, які склали основу всієї мережі не лише в м. Дніпропетровську, але й у межах області.

Список літератури

1. Баранник С.І. *Життєвий шлях і особистий внесок у розвиток хірургії України і Польщі професора Вінсента Цезаревича Томашевича (відновлені імена)* / С.І. Баранник, М.В. Трофімов // *Медичний форум*. – 2017. – № 10 (10). – С. 13–16.
2. Баранник С.І. *Життєвий шлях і творча діяльність талановитого фахівця-хірурга, професора Деревенка Володимира Миколайовича* / С.І. Баранник, М.В. Трофімов // *Південноукраїнський медичний науковий журнал*. – 2017. – № 18 (18). – С. 10–14.
3. Баранник С.І. *Роки становлення (1918– 1941) (до 100-річчя кафедри загальної хірургії)* / С.І. Баранник, М.В. Трофімов // *Медичний форум*. – 2018. – № 13 (13). – С. 8–11.
4. Возианов А.Ф. *Страницы истории урологии и нефрологии* / А.Ф. Возианов, О.В. Синяченко, Н.А. Колесник, Ю.В. Думанский. – Киев: ТОВ Полиграф плюс, 2007. – 250 с.
5. Люлька А.В. *История развития урологии в Днепропетровской области* / А.В. Люлька. – Днепропетровск: РИА Днепр-VAL, 2000. – 138 с.
6. Люлька А.В. *Кафедра урологии (история, становление, достижения и перспективы)* / А.В. Люлька. – Днепропетровск: Пороги, 2008. – 347 с.
7. *Професори: Біографічний довідник професорів ДДМА* / Упорядник О.В. Люлька. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 318 с.

8. Трофімов М.В. Професор Вінсент Цезаревич Томашевич – засновник кафедри загальної хірургії (до 140-річчя від дня народження) / М.В. Трофімов, С.І. Баранник, В.П. Кришень, С.О. Мунтян // Медичні перспективи. – 2016. – Том XX, № 2. – С. 141–144.

9. Стусь В.П. Історія розвитку урології у Дніпропетровській області // Урологія. – 2015. – Т. 19, № 3. – С. 366–375.

10. Стусь В.П. Олексій Володимирович Люлько. Бібліографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 236 с.

Реферат

ВКЛАД УЧЕНЫХ-ХИРУРГОВ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ В РАЗВИТИЕ УРОЛОГИИ НА ДНЕПРОПЕТРОВЩИНЕ (К 100-ЛЕТИЮ КАФЕДРЫ ОБЩЕЙ ХИРУРГИИ ГУ «ДМА МЗ УКРАИНЫ»)

С.И. Баранник, В.П. Стусь

В работе представлены исторические материалы становления и развития службы урологии в Днепропетровске. Урология как часть хирургии развивалась параллельно с ней. Однако специфичность обследования и оказания помощи урологическим пациентам с помощью определенных инструментов, выделила особую группу врачей – цистоскописты. Проведен исторический анализ вклада ученых-хирургов медицинской академии, которые имели специальную подготовку по урологии в развитие и выделение ее в отдельную медицинскую службу.

Ключевые слова: история урологии, развитие и становление службы, вклад ученых-хирургов.

Адреса для листування

С.І. Баранник

E-mail: barannikc@ukr.net

В.П.Стусь

E-mail: viktor.stus@gmail.com

Summary

THE CONTRIBUTION OF SCIENTISTS-SURGEONS OF MEDICAL ACADEMY TO UROLOGY DEVELOPMENT ON DNEPROPETROVSK (TO THE 100TH ANNIVERSARY OF THE DEPARTMENT OF GENERAL SURGERY OF THE SI “DMA MH OF UKRAINE”)

S.I. Barannik, V.P. Stus

In work historical materials of formation and development of service of urology in Dnepropetrovsk are presented. The urology as a surgery part developed in parallel with it. However, specificity of inspection and rendering assistance to urological patients by means of certain tools, has allocated special group of doctors - cystoscopy. The historical analysis of the contribution of scientists-surgeons of medical academy which had special preparation on urology in development and its allocation in a separate health service is carried out.

Keywords: urology history, development and service formation, the contribution of scientists-surgeons.